

**Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu**

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy JUDr. Tomáše Lichovníka, soudců JUDr. Vladimíra Sládečka (soudce zpravodaj) a JUDr. Davida Uhlíře o ústavní stížnosti **R. K.**, zastoupeného Mgr. Davidem Franke, advokátem se sídlem Přerov, Bartošova 1750/17, proti usnesení Krajského soudu v Ostravě, pobočky v Olomouci, ze dne 2. 11. 2017 č. j. 23 Cm 8/2017-511 a usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 16. 1. 2018 č. j. 5 Cmo 323/2017-532 a o návrhu na odklad vykonatelnosti usnesení Krajského soudu v Ostravě, pobočky v Olomouci, ze dne 2. 11. 2017 č. j. 23 Cm 8/2017-511, **takto:**

- I. Usnesením Krajského soudu v Ostravě, pobočky v Olomouci, ze dne 2. 11. 2017 č. j. 23 Cm 8/2017-511 a usnesením Vrchního soudu v Olomouci ze dne 16. 1. 2018 č. j. 5 Cmo 323/2017-532 došlo k porušení práva stěžovatele na spravedlivý (řádný) proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.**
- II. Usnesení Krajského soudu v Ostravě, pobočky v Olomouci, ze dne 2. 11. 2017 č. j. 23 Cm 8/2017-511 a usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 16. 1. 2018 č. j. 5 Cmo 323/2017-532 se ruší.**

O d ů v o d n ě n í

I

1. Stěžovatel v ústavní stížnosti doručené Ústavnímu soudu dne 22. 3. 2018 a doplněné podáními ze dne 26. 3. a 4. 4. navrhl zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí, neboť má za to, že jimi bylo porušeno jeho právo zaručené v čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

II

2. Z obsahu spisu se podává, že Krajský soud v Ostravě, pobočka v Olomouci, rozsudkem ze dne 3. 7. 2017 č. j. 23 Cm 8/2017-428 uložil stěžovateli povinnost zaplatit žalobkyni částku 8 222 219,59 Kč s příslušenstvím, dále žalobu co do částky 467 370 Kč s příslušenstvím zamítl a uložil žalovanému zaplatit žalobkyni náhradu nákladů řízení ve výši 3 728,45 Kč a České republice na soudním poplatku částku 411 111 Kč. Proti všem výrokům tohoto rozsudku, vyjma zamítavého, podal stěžovatel odvolání. Usnesením ze dne 10. 8. 2017 č. j. 23 Cm 8/2017-471 byl vyzván k zaplacení soudního poplatku z odvolání ve výši 411 111 Kč. Na tuto výzvu stěžovatel reagoval žádostí o osvobození od soudního poplatku, ve které tvrdil, že nemá dostatečné finanční prostředky na jeho zaplacení, neboť je bez příjmů, a navíc v konkursu vedeném Krajským soudem v Ostravě pod sp. zn. KSOS 25 INS 10792/2011. Usnesením ze dne 25. 8. 2017 č. j. 23 Cm 8/2017-474 vyzval krajský soud žalovaného, aby doložil své osobní, majetkové a výdělkové poměry.

3. Stěžovatel předložil prohlášení o osobních, majetkových a výtěžkových poměrech, ze kterého vyplývá, že žije ve společné domácnosti s manželkou a dětmi, sám nemá žádné příjmy z pracovního ani obdobného poměru, z podnikání ani z dávek sociálního zabezpečení. Svou funkci statutárního orgánu společností GRAMBRIENS s.r.o. a DANARE a.s., vykonává bezúplatně. Příjem manželky činí 19 500 Kč čistého měsíčně. Pokud jde o dluhy a půjčky, případně další výdaje, v prohlášení uvedl dluh u společností SUN CZECH CONSULTING SE ve výši 1 971 954 Kč, u Tomitrela s.r.o. ve výši 18 344,83 Kč, u České správy sociálního zabezpečení ve výši 22 184 Kč a u „UniCredit Bank“ ve výši 1 328 529 Kč. Stěžovatel dále prohlásil, že nemá žádné výdaje v souvislosti s daněmi, sociálním či zdravotním pojištěním, na hypotéce či nájemném. Stěžovatel dále doložil usnesení Městského soudu v Praze ze dne 16. 12. 2015 č. j. MSPH 60 INS 5788/2015-A-58, ze kterého vyplývá, že byl zamítnut insolvenční návrh věřitelky Credico europe, s. r. o. na zjištění úpadku dlužnice GRAMBRIENS s.r.o. Dále doložil doklady o příjmech z úřadu práce, doklady o příjmu manželky a doklady o nákladech na domácnost.

4. Odvolací soud ve shodě s krajským soudem dospěl k závěru, že stěžovatel věrohodně neprokázal své majetkové poměry. Soudy shledaly pochybnosti především ve vztahu k bezplatnému výkonu funkce statutárního orgánu výše uvedených společností, který považovaly za účelový. K insolvenčnímu návrhu na společnost GRAMBRIENS s. r. o. došlo dne 5. 3. 2015, avšak stěžovatel v této společnosti funkci jednatele vykonává bezplatně na základě smlouvy (kterou uzavřel „sám se sebou“) ze dne 18. 10. 2010. Soudy konstatovaly, že stěžovatel bezplatný výkon funkce statutárního orgánu, navíc ve dvou společnostech, přesvědčivě nevysvětlil, a naopak je zjevné, že bezplatný výkon funkce s insolvenčním návrhem v roce 2015 nesouvisí. Odvolací soud také uvedl, že stěžovatel dále úplně nepopsal své běžné výdaje, zejména náklady spojené s bydlením. Soudy též přihlédly ke skutečnosti, že stěžovatel byl v tomto řízení zastoupen advokátem na základě plné moci, z čehož vyvodily, že jeho poměry nemohou být tak tíživé, když je evidentně schopen nést některé náklady spojené s tímto řízením. Na základě uvedeného soudy obou stupňů rozhodly, že stěžovateli se osvobození od soudních poplatků nepřiznává.

III

5. Stěžovatel nesouhlasí se závěrem soudů a namítá, že určujícím kritériem, na jehož základě mají soudy rozhodovat o žádosti o osvobození od soudních poplatků, je objektivní (ne)schopnost stěžovatele zaplatit soudní poplatek ve stanovené výši. Uvádí, že soudy nehodnotily jeho objektivní schopnost zaplatit soudní poplatek, ale zaměřily se na spekulace ve vztahu k jeho bezúplatnému výkonu funkce jednatele v obchodních společnostech. Stěžovatel především namítá, že soudy ignorovaly skutečnost, že stěžovatel je v konkursu a nemůže tak objektivně disponovat s finančními prostředky, zvláště ve výši předmětného soudního poplatku. U účastníka, na jehož majetek je prohlášen konkurs, kdy dispoziční oprávnění k veškerému majetku přešlo na insolvenčního správce, představuje trvání soudu na splnění poplatkové povinnosti faktické odnětí práva na spravedlivý proces a nemožnost bránit své právo u soudu v rámci soudního řízení. Přístup soudů považuje stěžovatel za diskriminační, neboť by znamenal nemožnost osvobození podnikatelských subjektů od soudních poplatků.

Odkazuje v tomto smyslu na nálezy sp. zn. II. ÚS 1619/08 a IV. ÚS 289/03. Stěžovatel zároveň navrhl, aby Ústavní soud rozhodl o odkladu vykonatelnosti usnesení krajského soudu.

IV

6. Krajský soud v Ostravě, pobočka v Olomouci, ve vyjádření k ústavní stížnosti podrobně zopakoval důvody, které jej vedly k vydání napadeného usnesení. Lze je shrnout tak, že, s ohledem na celkovou nevěrohodnost stěžovatelem tvrzené nemajetnosti související se složitou sítí jeho podnikatelských aktivit, si soud nebyl schopen udělat reálnou představu o jeho majetkové situaci. Krajský soud také zdůraznil, že prokázání důvodnosti osvobození od soudních poplatků je pak v souladu s § 120 odst. 1 o. s. ř. zcela na účastníku řízení, který toto osvobození požaduje. Poukázal též na to, že stěžovatel neuvedl žádné finanční zdroje, ze kterých zajišťuje sociální potřeby pro sebe a pro svou rodinu a neuvedl jakékoli měsíční výdaje, a to za situace, kdy jediným příjmem celé domácnosti má být mzda jeho manželky ve výši 19 500 Kč měsíčně.

7. Vrchní soud v Olomouci se vyjádřil konkrétně i k námitce stěžovatele ve vztahu k prohlášení konkursu na majetek osoby žádající o osvobození od soudních poplatků. Uvedl, že ačkoli obvykle osoba, na jejíž majetek byl prohlášen konkurs, bude splňovat předpoklady pro osvobození od soudních poplatků ve smyslu § 138 odst. 1 o. s. ř., neznamená to, že by tyto předpoklady splňovala automaticky právě a jen z důvodu prohlášení konkursu. Podle vrchního soudu je ustanovení § 138 o. s. ř. koncipováno tak, že musí být vždy posouzeny celkové poměry žadatele. Žadatel o osvobození od soudních poplatků, na jehož majetek byl prohlášen konkurs, má tedy stejné postavení jako kterýkoli jiný žadatel, tedy i on musí věrohodně popsat, vysvětlit a doložit své celkové poměry.

8. Protože vyjádření soudů neobsahovala žádné nové pro posouzení věci významné skutečnosti, nezasílal je Ústavní soud stěžovateli k replice.

V

9. Poté, co Ústavní soud konstatoval, že ústavní stížnost je přípustná, je podána včas a splňuje ostatní náležitosti vyžadované zákonem č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), seznámil se s obsahem vyžádaného spisu a přezkoumal, že tvrzení obsažená v ústavní stížnosti mají oporu v listinných podkladech, dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

10. Ústavní soud v souladu s ustanovením § 44 zákona o Ústavním soudu uvážil, že ve věci není třeba konat ústní jednání, neboť by nijak nepřispělo k dalšímu, resp. hlubšímu objasnění věci, než jak se s ní seznámil z vyžádaného spisu a z písemných úkonů stěžovatele a účastníků řízení. Nenařizení ústního jednání odůvodňuje i skutečnost, že Ústavní soud nepovažoval za potřebné provádět dokazování.

VI

11. Ústavní soud předesílá, jak ustáleně judikuje, že je oprávněn přezkoumat správnost aplikace podústavního práva a zasáhnout do rozhodovací činnosti civilních soudů za předpokladu, že nepostupují v souladu s principy obsaženými v hlavě páté Listiny.

12. Ústavní soud v této souvislosti připomíná, že z práva na spravedlivý (řádný) proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny a z čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) plyne závazek státu, aby v jeho právním systému existoval účinný právní prostředek nápravy umožňující domáhat se občanských práv (viz např. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 12. 11. 2002 ve věci *Běleš proti České republice*, stížnost č. 47273/99, § 49). Z práva na spravedlivý proces tedy plyne „právo na soud“ a přístup k němu (viz rozsudek pléna Evropského soudu pro lidská práva ze dne 21. 2. 1975 ve věci *Golder proti Spojenému království*, stížnost č. 4451/70, § 36). Právo na přístup k soudu však neplatí absolutně, lze ho omezit. Ústavní soud nicméně musí zkoumat, zda omezení práva na přístup k soudu nezasahují do samotné podstaty tohoto práva (srov. např. nález sp. zn. II. ÚS 3112/17). Omezení práva na přístup k soudu bude odpovídat zárukám spravedlivého procesu pouze tehdy, pokud vede k legitimnímu cíli a existuje zde přiměřený vztah mezi použitými prostředky a sledovaným cílem. Srovnej např. rozsudky Evropského soudu pro lidská práva ze dne 28. 5. 1985 ve věci *Ashingdane proti Spojenému království*, stížnost č. 8225/78, § 57; ze dne 20. 4. 2004 ve věci *Bulena proti České republice*, stížnost č. 57567/00, § 29; či např. rozsudek velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ze dne 18. 2. 1999 ve věci *Waite a Kennedy proti Německu*, stížnost č. 26083/94, § 59.

13. Ústavní soud se ve své judikatuře k otázce interpretace a aplikace § 138 o. s. ř. již mnohokrát vyjádřil. Závěry své judikatury shrnul např. v nálezu sp. zn. II. ÚS 3112/17. Konstatoval, že samotný spor o osvobození od soudních poplatků obvykle nedosahuje intenzity znamenající porušení základních práv a svobod. Rozhodnutí o splnění zákonem stanovených podmínek pro takové osvobození spadá hlavně do rozhodovací sféry obecných soudů. Ústavnímu soudu zásadně nepřisluší jejich závěry ohledně důvodnosti uplatněného nároku přehodnocovat. Případy, ve kterých Ústavní soud ústavní stížnost otevřel věcnému posouzení, jsou relativně výjimečné. Týkají se specifických otázek jako např. osvobození od soudního poplatku právnických osob (nálezy sp. zn. I. ÚS 13/98 a IV. ÚS 3543/12). Dále se jedná též o případy zřetelných procesních pochybení soudu, jako např. nedostatečné seznámení se s obsahem spisu, přehlédnutí významné skutkové okolnosti či mechanická aplikace zákonného ustanovení bez zřetele na konkrétní situaci, v jejímž důsledku dojde k porušení práva na spravedlivý proces, resp. práva na přístup k soudu (srov. např. nález sp. zn. IV. ÚS 4104/17).

14. Ústavní soud také opakovaně upozorňoval, že posuzují-li soudy při rozhodování o osvobození od soudního poplatku vedle aktuálních majetkových poměrů též poměry minulé či hypotetické poměry budoucí, uplatňují tím kritéria neobsažená v § 138 o. s. ř. a porušují tak zákaz svévole a libovůle podle čl. 2 odst. 2 Listiny (srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 2603/17 a judikaturu v něm uvedenou). Ústavní soud také charakterizoval případy, v nichž rozhodnutí o žádosti o osvobození od soudního poplatku zasahuje do základních práv. V nálezu sp. zn. IV. ÚS 289/03 konstatoval, že okolnosti, za nichž lze povinnost uhradit soudní poplatek prominout, „nerozlišují

potencionální žadatele o tuto výjimku podle způsobu a okolností, za nichž vznikl problém, který je předmětem řízení, a "nerozlišují" účastníka podle povolání či profese, ani nestanoví kritéria délky vědomí povinnosti soudní poplatek uhradit."

VII

15. V dané věci jde především o vztah výše vymezeného práva na přístup k soudu ve vztahu k předpokladům osvobození od soudních poplatků stěžovatele, na jehož majetek byl prohlášen konkurs. Soudy obou stupňů nepokládaly tuto skutečnost z hlediska rozhodování o žádosti stěžovatele o osvobození soudních poplatků za rozhodující. Přestože se podrobně zabývaly otázkou majetkových poměrů stěžovatele, při hodnocení předpokladů pro osvobození od soudních poplatků se zaměřily především na otázku věrohodnosti a účelovosti prokázání majetkových poměrů ve vztahu k jeho bezplatnému výkonu funkce statutárního orgánu.

16. Pokud jde o skutečnost, že na stěžovatele byl prohlášen konkurs, krajský soud v odůvodnění napadeného usnesení pouze konstatoval, že při šetření majetkových poměrů stěžovatele zjistil na základě sdělení insolvenčního správce, že stěžovatel nevlastní žádný movitý ani nemovitý majetek, nepobírá žádné příjmy ani mzdu. Vrchní soud k námitce stěžovatele, že se nachází v konkursu, uvedl, že k předmětnému insolvenčnímu návrhu na společnost GRAMBRIENS s. r. o. došlo dne 5. 3. 2015, zatímco stěžovatel vykonává funkci jednatele bezplatně na základě smlouvy ze dne 18. 10. 2010. Vrchní soud tedy uzavřel, že bezplatný výkon funkce s insolvenčním návrhem v roce 2015 nesouvisí. Ve vyjádření k ústavní stížnosti pak vrchní soud uvedl, že ačkoli obvykle osoba, na jejíž majetek byl prohlášen konkurs, bude splňovat předpoklady pro osvobození od soudních poplatků podle § 138 odst. 1 o. s. ř., neznamená to, že by tyto předpoklady splňovala automaticky právě a jen z důvodu prohlášení konkursu.

17. Soudy obou stupňů však opominuly vzít dostatečně v potaz důsledky vyplývající ze skutečnosti, že na majetek stěžovatele byl prohlášen konkurs. Stěžovatel se nachází v situaci, kdy je jeho dispozice s majetkem podrobena režimu zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (dále jen „insolvenční zákon“). Z § 111 insolvenčního zákona vyplývá, že dlužník je povinen zdržet se od okamžiku, kdy nastaly účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení, nakládání s majetkovou podstatou a s majetkem, který do ní může náležet. Význam pro posuzovanou věc má i výše soudního poplatku - 411 000 Kč - kterou nelze považovat za výjimku ve smyslu § 111 insolvenčního zákona. Za dané situace stěžovatel ani v případě, že by disponoval finančními prostředky, není oprávněn je vydat na zaplacení předmětného soudního poplatku (viz § 111 ve spojení s § 140 insolvenčního zákona). Na straně druhé je mu uložena povinnost zaplatit soudní poplatek, bez jejíhož splnění, resp. bez osvobození od soudního poplatku, se nemůže domáhat svých práv v odvolacím řízení. Právě tato hlediska měly soudy vzít v potaz, neboť jejich zhodnocení je v posuzované věci klíčové pro naplnění práva stěžovatele na přístup k soudu.

18. Při posuzování podmínek § 138 odst. 1 o. s. ř. v případě, kdy je na majetek stěžovatele prohlášen konkurs, musí tuto skutečnost soudy zohlednit a pod majetkové poměry účastníka řízení ve smyslu § 138 odst. 1 o. s. ř. zahrnout i dispoziční oprávnění účastníka řízení vyplývající z předmětného insolvenčního řízení. Při rozhodování o osvobození od soudního poplatku v případě stěžovatele soudy měly především

zhodnotit jeho reálné možnosti soudní poplatek zaplatit a to z hlediska výše uvedených omezení stanovených insolvenčním zákonem. Vzhledem k těmto okolnostem a výši soudního poplatku napadená rozhodnutí o nepřiznání osvobození od soudních poplatků představují pro stěžovatele fakticky odepření práva na přístup k soudu.

VIII

19. Na základě výše uvedeného Ústavní soud shledal, že napadeným usnesením Krajského soudu v Ostravě, pobočky v Olomouci, ze dne 2. 11. 2017 č. j. 23 Cm 8/2017-511 a usnesením Vrchního soudu v Olomouci ze dne 16. 1. 2018 č. j. 5 Cmo 323/2017-532 bylo porušeno právo stěžovatele na spravedlivý (řádný) proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Ústavní soud proto podle § 82 odst. 2 písm. a) a § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu rozhodl, jak je ve výroku nálezu uvedeno.

20. Za situace, kdy Ústavní soud meritorně bez zbytečného prodlení rozhodl, nebylo nutno se zabývat žádostí stěžovatele o odložení vykonatelnosti napadeného rozhodnutí.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 23. října 2018

JUDr. Tomáš Lichovník, v. r.
předseda senátu

Za správnost vyhotovení:
Lenka Kubacká